

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
«ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
МИКОЛАЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО»
ЦИКЛОВА КОМІСІЯ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНОГО ТА
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАПРЯМУ ПІДГОТОВКИ (ВИПУСКОВА)**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора з навчальної роботи

ВСП «Фаховий коледж МНУ

імені В.О. Сухомлинського»

Олена САХАРОВА

27 серпня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ»**

Освітньо-професійний ступінь:	<u>фаховий молодший бакалавр</u>
Галузь знань:	<u>07 Управління та адміністрування</u> <u>08 Право</u> <u>12 Інформаційні технології</u> <u>23 Соціальна робота</u>
Спеціальність:	<u>072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок</u> <u>081 Право</u> <u>123 Комп'ютерна інженерія</u> <u>231 Соціальна робота</u>

2024 – 2025 навчальний рік

Розробник програми: Мирун Владислав Віталійович викладач II категорії циклової комісії економіко-гуманітарного та загальноосвітнього напрямку підготовки ВСП «Фаховий коледж МНУ імені В.О.Сухомлинського».

 Владислав МИРУН

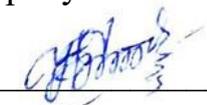
Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії економіко-гуманітарного та загальноосвітнього напрямку підготовки.

Протокол № 1 від «26» серпня 2024 року

Голова циклової комісії Владислав МИРУН

Програму погоджено навчально-методичною радою коледжу.

Протокол № 8 від «27» серпня 2024 року

Голова навчально-методичної ради Олена САХАРОВА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 4	07 Управління та адміністрування 08 Право 12 Інформаційні технології 23 Соціальна робота	Нормативна
Кількість годин - 120	Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок 081 Право 123 Комп'ютерна інженерія 231 Соціальна робота	Рік підготовки:
		II
	Освітньо-професійний тупінь «фаховий молодший бакалавр»	Семестр:
		IV
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5 год.		Лекції - 86 год
		Практичні заняття - 0 год.
		Самостійна робота – 34 год.

Мова навчання – українська.

2. Вступ

Анотація

Програма вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Історія української державності та культури» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки молодших бакалаврів спеціальностей 081 Право, 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, 123 Комп'ютерна інженерія, 231 Соціальна робота.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія української державності та культури» є історія формування українського народу, перетворення його в сучасну націю в соціальному та культурно-духовному аспектах від найдавніших часів до сьогодення включно.

Міждисциплінарні зв'язки: українська мова за професійним спрямуванням, філософія.

Мета: розкриття закономірностей та особливостей економічного, соціального, політичного та культурного розвитку України, її відносин з іншими народами та державами.

Ключові слова: держава, історія, культура, незалежність, Україна.

Abstract

The program of study of the normative discipline "History of Ukrainian statehood and culture" is made according to the educational-professional program of preparation of bachelors of specialties 081 Law, 123 Computer engineering, 231 Social work.

The subject of study of the discipline "History of Ukrainian statehood and culture" is the history of the formation of the Ukrainian people, its transformation into a modern nation in social and cultural-spiritual aspects from ancient times to the present day.

Interdisciplinary connections: Ukrainian language for professional purposes, philosophy.

The aim of the course: to reveal the patterns and features of economic, social, political and cultural development of Ukraine, its relations with other nations and states.

Key words: state, history, culture, independence, Ukraine.

3. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікування результати

Мета курсу: виховання майбутніх фахівців як свідомих громадян України; розвиток почуття патріотизму та глибоких морально-етичних переконань, усвідомлення молоддю власної причетності до тисячолітньої історії українського народу; сприяння усвідомленню студентами належності України до європейського історико-культурного простору та важливості її інтеграції до Європи.

Завдання курсу: формування історичного мислення, наукового світогляду; набуття навичок науково-історичного аналізу; виявлення логіки та об'єктивних закономірностей історичного процесу; виховання високого рівня культури, громадянської відповідальності, національної гідності, патріотизму

Студент повинен знати: основні етапи розвитку української держави; проблеми етногенезу української нації; сутність суспільно-політичних, економічних та культурних процесів розвитку українського народу; головні історичні події, пов'язані з прагненням українців здобути державний суверенітет; діяльність визначних історичних осіб і основних політичних угруповань і партій; закономірності історичного розвитку української культури.

Студент повинен вміти: порівнювати, аналізувати, узагальнювати й критично оцінювати українські історичні події, процеси і явища та роль і діяльність видатних осіб у їх здійсненні; користуватися категорійно-5 понятійним апаратом історичної науки; орієнтуватися в соціальноісторичних й культурологічних напрямках розвитку української культури та мистецтва; орієнтуватися в сучасних культурних тенденціях; формувати особисту творчу уяву та культуру мислення; застосовувати дані історичної науки для вирішення професійних завдань.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальні компетентності (ЗК):

072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

081 Право

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод

людини і громадянина в Україні.

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

123 Комп'ютерна інженерія

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

231 Соціальна робота

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 8. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

II. Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

081 Право

СК2. Знання і розуміння становлення та розвиток правових та державних інститутів на різних історичних етапах.

СК8. Здатність критично мислити в процесі системного аналізу правових явищ і фактів.

123 Комп'ютерна інженерія

СК14. Здатність оцінювати і враховувати економічні, соціальні, технологічні та екологічні чинники, що впливають на сферу професійної діяльності.

231 Соціальна робота

СК 10. Здатність до соціальної взаємодії у професійній сфері.

Очікувані результати навчання:

072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

РН1. Знати свої права як члена суспільства, розуміти цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і

громадянина України.

081 Право

РН1. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

РН8. Використовувати знання історії держави і права для аналізу сучасних подій.

123 Комп'ютерна інженерія

РН1. Знати свої права, як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

231 Соціальна робота

РН 1. Здійснювати пошук, аналіз та оброблення інформації для розв'язання професійних завдань.

4. Передумови для вивчення дисципліни:

Дисципліна «Історія української державності та культури» належить до циклу дисциплін, що формують загальні компетентності студентів і базується на вивченні дисциплін «Історія України», «Всесвітня історія», «Правознавство», «Українська література».

5. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1

Тема 1. Перші державні утворення на території України

Дослов'янські поселення на території України. Трипільська культура. Кіммерійці, скіфи, сармати. Античні міста-держави (поліси) Північного Причорномор'я.

Походження, розселення та суспільний устрій східних слов'ян. Звичаї, вірування, побут. Антський племінний союз. Східнослов'янські племена і державноплемінні союзи VI-IX ст.

Тема 2. Зародження української державності: Київська Русь та Руське Королівство

Утворення Київської Русі. Політична система. Соціально-економічний розвиток. Внутрішня і зовнішня політика. Хрещення Русі. Феодальна роздробленість: причини, характер, наслідки. Київське, Чернігово-Сіверське, Переяславське князівства. Боротьба Русі проти монголо-татарських завойовників.

Руське королівство (Галицько-Волинська держава) – спадкоємиця Київської Русі. Історичне значення Київської Русі і Галицько-Волинської держави. Культура України IX – першої половини XIV ст.

Тема 3. Українська державність в умовах Великого князівства Литовського та Речі Посполитої

Включення до складу Литовської держави Східної Волині, Чернігово-Сіверщини, Поділля, Київщини та Переяславщини. Захоплення Польщею Галичини та Молдавією Буковини. Закарпаття у складі Угорщини.

Українські землі у складі Великого князівства Литовського. Кревська унія. Грюнвальдська битва. Ліквідація удільних князівств. Утворення Кримського ханства. Вхід Сіверської землі до складу Московської держави.

Соціально-економічний розвиток українських земель в другій половині XIV – середині XVI ст. Формування панщинно-фільваркового господарства. Магдебурзьке право. Литовські статuti. Устава на волоки.

Люблінська унія. Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Речі Посполитої. Запровадження панщини. Культурний розвиток. Виникнення братств. Криза православ'я. Берестейська церковна унія.

Виникнення козацтва та його роль в історії українського народу. Запорозька Січ. Д.Вишневецький. Реєстрове козацтво. Боротьба проти турків і татар. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст. Гетьман П.Конашевич-Сагайдачний.

Кредит 2

Тема 4. Українська козацька держава – Військо Запорозьке (Гетьманщина)

Причини, характер, рушійні сили і періодизація Національно-визвольної війни. Б.Хмельницький. Формування української козацької держави – Гетьманщини, її внутрішня і зовнішня політика.

Переяславська рада 1654 р. “Березневі статті”. Гетьманщина після смерті Б.Хмельницького. І.Виговський. І.Сірко. Розкол України на Правобережну і Лівобережну. Основні військово-політичні події 1663-1676 рр. Д.Дорошенко. Соціально-економічні та політичні наслідки Національно-визвольної війни, її історичне значення.

Внутрішня та зовнішня політика гетьмана І.Мазепи. Полтавська битва та її наслідки. Антиукраїнська політика російського царизму. “Конституція” П.Орлика.

Боротьба козацької старшини за відновлення державних прав України. П.Полуботок, Д.Апостол, К.Розумовський. Соціально-економічне становище. Ліквідація царизмом Гетьманщини і Запорозької Січі. Україна в російсько-турецьких війнах другої половини XVIII ст.

Правобережні та західноукраїнські землі в останній чверті XVII-XVIII ст. Поділ Речі Посполитої. Культура України в останній чверті XVII-XVIII ст.

Кредит 3

Тема 5. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій. Національно-культурне відродження кінця XVIII – XIX ст.

Українські землі у складі Російської імперії. Криза феодальної системи господарства. Участь українського населення у війні 1812 р. Декабристи в Україні. Початок українського національного відродження.

Кирило-Мефодіївське братство. Т.Г.Шевченко. Кримська війна 1853-1856 рр. і Україна. Реформи 1860-1870-х рр. Антиукраїнська політика царизму. Суспільно-політичний рух. Діяльність громад. М.Драгоманов. Виникнення українських політичних товариств і партій.

Політичний та соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель. Національно-визвольний рух. “Руська трійця”. Головна руська рада. Москвофіли і народовці. Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка. Виникнення

політичних партій. І.Франко. Українська культура у в останній чверті XVII-XIX ст.

Кредит 4.

Тема 6. Спроби державного будівництва в період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Україна в Першій російській революції 1905-1907 рр. “Українське питання” в роки Першої світової війни. Лютнева революція 1917 р. в Росії. Початок української національно-демократичної революції. Доба Української Центральної Ради. М.Грушевський. Українська Народна Республіка (УНР). Українська держава гетьмана П.Скоропадського.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Директорія УНР. В.Винниченко. С.Петлюра. Селянський

Радянська Республіка (УСРР). Х.Раковський. Ризький мирний договір. Причини поразки і уроки української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.

Тема 7. Україна в умовах радянської державно-політичної системи. Утвердження незалежної Української держави та її розбудова на сучасному етапі

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 20-х років. УСРР в умовах непу (1921-1928 рр.).

Україна в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929-1938 рр.). Індустріалізація в Україні: хід і наслідки. Колективізація сільського господарства. Голодомор 1932-1933 рр. Політичні репресії в Україні.

Політичне і соціально-економічне становище українських земель в складі Польщі, Румунії, Чехословаччини.

Україна в європейській політиці на початку Другої світової війни. Початок Другої світової війни.

Приєднання основної частини західноукраїнських земель до СРСР та їх “радянізація”. Початок Великої Вітчизняної війни. Окупація України військами Німеччини та її союзників. Нацистський окупаційний режим. Рух Опору в Україні. Визволення України від фашистських загарбників. Наслідки Другої світової і Великої Вітчизняної війни для України.

Україна у першому повоєнному десятиріччі. Відбудова і розвиток народного господарства. Голод 1946-1947 рр. Завершення “радянізації” західноукраїнських земель і рух Опору.

Україна в умовах десталінізації (“хрущовська відлига”). Соціально-економічний розвиток України в другій половині 60-х – першій половині 80-х рр. Наростання кризових явищ. Суспільно-політичне і духовне життя. Дисидентський рух в Україні.

Україна і процес перебудови в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Проголошення незалежності України. Політичний і соціально-економічний розвиток незалежної України. Духовне життя суспільства. Україна на міжнародній арені. Революція гідності та її наслідки. Україна на сучасному етапі: проблеми і перспективи.

6. Структура навчальної дисципліни

№ з.п.	Назви тем, теми заняття	Кількість годин				
		денна форма				
		Усього	у тому числі			
л	пр		лаб	срс		
Тема 1. Перші державні утворення на території України. Зародження української державності: Київська Русь та Руське Королівство						
1-2	Стародавня історія України	5	4			1
3-5	Русь-Україна (Київська держава)	7	6			1
6	Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала.	3	2			1
	<i>Разом за темою 1</i>	15	12			3
Тема 2. Українська державність в умовах Великого князівства Литовського та Речі Посполитої						
7-8	Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV — першій половині XVI ст. Кримське ханство	5	4			1
9	Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.	3	2			1
10	Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.	3	2			1
	<i>Разом за темою 2</i>	11	8			3
Тема 3. Українська козацька держава – Військо Запорозьке (Гетьманщина)						
11-12	Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.	5	4			1
13-14	Козацька Україна наприкінці 50-80-х рр. XVII ст.	5	4			1
15	Українські землі наприкінці XVII — в першій половині XVIII ст.	3	2			1
16	Українські землі в II половині XVIII ст.	3	2			1
	<i>Разом за темою 3</i>	16	12			4
Тема 4. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій. Національно-культурне відродження кінця XVIII – XIX ст.						
17	Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII — в першій половині XIX ст.	3	2			1
18	Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII — в першій половині XIX ст.	3	2			1
19	Культура України кінця XVIII — першої половини XIX ст.	3	2			1
20-21	Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.	5	4			1
22	Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.	3	2			1
23	Культура України другої половини XIX — початку XX ст.	3	2			1
24	Українські землі у складі Російської імперії в 1900 - 1914 рр.	3	2			1
25	Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900 - 1914 рр.	3	2			1
	<i>Разом за темою 4</i>	26	18			8
Тема 5. Спроби державного будівництва в період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.						

26	Україна в роки Першої світової війни.	3	2			1
27-28	Початок Української революції.	6	4			2
29-31	Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності.	7	6			1
	Разом за темою 5	16	12			4
Тема 6. Україна в умовах радянської державно-політичної системи.						
32	Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні.	3	2			1
33-34	Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні.	5	4			1
35	Західноукраїнські землі в міжвоєнний період.	3	2			1
36-37	Україна в роки Другої світової війни (1939 - 1945 рр.).	5	4			1
38	Україна в перші повоєнні роки.	3	2			1
39	Україна в умовах десталінізації.	4	2			2
40	Україна в період загострення кризи радянської системи.	4	2			2
	Разом за темою 6	27	18			9
Тема 7. Утвердження незалежної Української держави та її розбудова на сучасному етапі						
41	Відновлення незалежності України.	3	2			1
42	Становлення України як незалежної держави.	3	2			1
43	Творення нової України.	3	2			1
	Разом за темою 7	9	6			3
	Усього:	120	86			34

7. Теми лекційних занять

Денна форма навчання

№ з.п.	Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Перші державні утворення на території України. Зародження української державності: Київська Русь та Руське Королівство		
1-2	Стародавня історія України	4
3-5	Русь-Україна (Київська держава)	6
6	Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала.	2
	<i>Разом за темою 1</i>	12
Тема 2. Українська державність в умовах Великого князівства Литовського та Речі Посполитої		
7-8	Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV — першій половині XVI ст. Кримське ханство	4
9	Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.	2
10	Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.	2
	<i>Разом за темою 2</i>	8
Тема 3. Українська козацька держава – Військо Запорозьке (Гетьманщина)		
11-12	Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.	4
13-14	Козацька Україна наприкінці 50-80-х рр. XVII ст.	4
15	Українські землі наприкінці XVII — в першій половині XVIII ст.	2
16	Українські землі в II половині XVIII ст.	2
	<i>Разом за темою 3</i>	12
Тема 4. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій. Національно-культурне відродження кінця XVIII – XIX ст.		
17	Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII — в першій половині XIX ст.	2
18	Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII — в першій половині XIX ст.	2
19	Культура України кінця XVIII — першої половини XIX ст.	2
20-21	Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.	4
22	Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.	2
23	Культура України другої половини XIX — початку XX ст.	2
24	Українські землі у складі Російської імперії в 1900 - 1914 рр.	2
25	Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900 - 1914 рр.	2
	<i>Разом за темою 4</i>	18
Тема 5. Спроби державного будівництва в період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.		

26	Україна в роки Першої світової війни.	2
27-28	Початок Української революції.	4
29-31	Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності.	6
	Разом за темою 5	12
Тема 6. Україна в умовах радянської державно-політичної системи.		
32	Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні.	2
33-34	Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні.	4
35	Західноукраїнські землі в міжвоєнний період.	2
36-37	Україна в роки Другої світової війни (1939 - 1945 рр.).	4
38	Україна в перші повоєнні роки.	2
39	Україна в умовах десталінізації.	2
40	Україна в період загострення кризи радянської системи.	2
	Разом за темою 6	18
Тема 7. Утвердження незалежної Української держави та її розбудова на сучасному етапі		
41	Відновлення незалежності України.	2
42	Становлення України як незалежної держави.	2
43	Творення нової України.	2
	Разом за темою 7	6
	Усього:	86

8. Самостійна робота

№ з.п.	Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Перші державні утворення на території України. Зародження української державності: Київська Русь та Руське Королівство		
1-2	Стародавня історія України	1
3-5	Русь-Україна (Київська держава)	1
6	Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала.	1
	Разом за темою 1	3
Тема 2. Українська державність в умовах Великого князівства Литовського та Речі Посполитої		
7-8	Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV — першій половині XVI ст. Кримське ханство	1
9	Українські землі у складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.	1
10	Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.	1
	Разом за темою 2	3
Тема 3. Українська козацька держава – Військо Запорозьке (Гетьманщина)		
11-12	Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.	1
13-14	Козацька Україна наприкінці 50-80-х рр. XVII ст.	1
15	Українські землі наприкінці XVII — в першій половині XVIII ст.	1
16	Українські землі в II половині XVIII ст.	1
	Разом за темою 3	4
Тема 4. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій.		

Національно-культурне відродження кінця XVIII – XIX ст.		
17	Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII — в першій половині XIX ст.	1
18	Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII — в першій половині XIX ст.	1
19	Культура України кінця XVIII — першої половини XIX ст.	1
20-21	Українські землі у складі Російської імперії в другій половині XIX ст.	1
22	Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.	1
23	Культура України другої половини XIX — початку XX ст.	1
24	Українські землі у складі Російської імперії в 1900 - 1914 рр.	1
25	Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900 - 1914 рр.	1
	Разом за темою 4	8
Тема 5. Спроби державного будівництва в період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.		
26	Україна в роки Першої світової війни.	1
27-28	Початок Української революції.	2
29-31	Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності.	1
	Разом за темою 5	4
Тема 6. Україна в умовах радянської державно-політичної системи.		
32	Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні.	1
33-34	Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні.	1
35	Західноукраїнські землі в міжвоєнний період.	1
36-37	Україна в роки Другої світової війни (1939 - 1945 рр.).	1
38	Україна в перші повоєнні роки.	1
39	Україна в умовах десталінізації.	2
40	Україна в період загострення кризи радянської системи.	2
	Разом за темою 6	9
Тема 7. Утвердження незалежної Української держави та її розбудова на сучасному етапі		
41	Відновлення незалежності України.	1
42	Становлення України як незалежної держави.	1
43	Творення нової України.	1
	Разом за темою 7	3
	Усього:	34

9. Індивідуальне науково-дослідне завдання (реферат)

1. Поява людини й первісних форм життя в Україні. Трипільська культура.
2. Кіммерійці, скіфи, сармати та інші народи на українських землях. Грецька колонізація Північного Причорномор'я.
3. Східні слов'яни: походження, розселення, соціально-економічний розвиток, культура.
4. Утворення Київської Русі. Основні етапи її розвитку.
5. Політичний і суспільний устрій Русі.
6. Культура Київської Русі.
7. Місце і значення Київської Русі в історії України.
8. Причини і наслідки занепаду Київської Русі.
9. Формування Галицько-Волинського князівства. Суспільні відносини в державі.
10. Діяльність князів Романа та Данила. Розквіт Галицько-Волинської держави.
11. Зовнішня політика та значення Галицько-Волинської держави.
12. Українські землі у складі іноземних держав у XIV – XVI ст.
13. Політичний лад і економічний розвиток українських земель за литовської доби.
14. Духовне життя, культура України за литовської доби. Становище церкви.
15. Кревська унія.
16. Українські землі в складі Речі Посполитої. Люблінська унія та розвиток українських земель після унії.
17. Соціально-економічний розвиток України в другій половині XVI – першій половині XVII століття. Посилення експансії феодальної Польщі.
18. Берестейська церковна унія та її наслідки.
19. Загарбання турками і татарами Південної України і їх напади на інші українські землі (друга половина XV століття).
20. Виникнення та початкова історія українського козацтва, його класифікація.
21. Заснування і основні етапи історії Запорізької Січі.
22. Військово-адміністративний устрій Запорізької Січі.
23. Українське козацтво у другій половині XVI – першій половині XVII століть.
24. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст.
25. Культурне життя України в XVI – XVII ст.
26. Причини і основні етапи визвольної війни українського народу проти Польщі.
27. Зборівський договір. Утворення козацької державності.
28. Битва під Берестечком. Укладення Білоцерківського договору.
29. Переяславська Рада 1654 р. та її рішення.
30. Березневі статті 1654 р.
31. Дипломатична діяльність Б.Хмельницького (1648 – 1657 рр.).
32. Україна за часів Руїни. Територіальне розчленування України.
33. Соціально-економічна та політична ситуація на Правобережній та Лівобережній Україні.

34. Відновлення козаччини на Правобережній Україні в середині 80-х років XVII століття. С.Палій.
35. Розвиток культури України в другій половині XVII ст.
36. Гетьманщина на початку XVIII століття. Гетьман І.Мазепа.
37. Наступ царизму на автономію України. Скасування гетьманського устрою.
38. П.Орлик та його Конституція 1710 р.
39. Соціально-економічний розвиток Лівобережної та Слобідської України у XVIII столітті. Юридичне оформлення кріпосного права.
40. Розвиток економіки на Правобережжі та західноукраїнських землях у XVIII ст. Три розподіли Польщі. Входження західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії.
41. Українська культура у XVIII столітті.
42. Політичне становище і соціально-економічний розвиток східноукраїнських земель у першій половині XIX століття. Колоніальна політика царизму щодо України.
43. Декабристський рух в Україні.
44. Відродження української національної свідомості у першій половині XIX ст.
45. Історичне значення творчості Т.Г.Шевченка. Кирило-Мефодіївське братство.
46. Політика Австрійської монархії на західноукраїнських землях в кінці XVIII – першій половині XIX століття.
47. Суспільно-політичний рух в західноукраїнських землях в першій половині XIX століття. Гурток “Руська Трійця”.
48. Реформи в Російській імперії в 60 – 70-х роках XIX ст. та їх впровадження в Україні.
49. Український суспільно-політичний рух у другій половині XIX ст.
50. Українська культура в XIX – на початку XX ст.
51. Соціально-економічний розвиток українських земель в другій половині XIX – на початку XX ст.
52. Активізація національного руху в Україні на початку XX ст.
53. Українські політичні партії на початку XX ст., їх програми, стратегія, тактика.
54. Україна в роки Першої світової війни.
55. Політичне становище в Україні після повалення царського режиму.
56. Організація і діяльність Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки.
57. Гетьманський переворот. Павло Скоропадський. Гетьманський уряд і його політика.
58. Утворення Директорії УНР та його діяльність.
59. Зовнішня політика УНР. Брестський договір та його наслідки.
60. Західна Україна в 1918 р. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Є. Петрушевич.
61. Військо УНР і Українська Галицька Армія в боротьбі з денікінцями.
62. Варшавський договір. Спільні бойові дії польських і українських військ проти Червоної Армії.
63. Ризький договір та його наслідки.

64. Відновлення Радянської влади в Україні в 1919 р. Селянсько-повстанський рух.
65. Перехід до нової економічної політики і її здійснення в Україні.
66. Утворення СРСР. Статус України в складі Радянського Союзу.
67. Політика українізації та коренізації: сутність, причини, наслідки.
68. Український націонал-комунізм в 1920-х роках, його прояви в політиці та на практиці.
69. Проведення сталінської політики воєнно-комуністичного штурму в Україні: результати і наслідки.
70. Причини і наслідки голоду в Україні в 1921 – 1922 рр. та в 1932 – 1933 рр.
71. Суспільно-політичне життя українського народу в 1920 – 30-ті роки.
72. Соціально-економічний та політичний розвиток західноукраїнських земель в 1920 – 30-ті роки.
73. Заснування організації українських націоналістів (ОУН). Розкол в ОУН. А. Мельник, С. Бандера.
74. Українське питання в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Пакт Молотова-Ріббентропа і українські землі. Вхідження земель Західної України до складу УРСР.
75. Напад німецьких військ на СРСР. Оборонні бої на території України в 1941 – 1942 рр.
76. Німецько-Фашистський окупаційний режим в Україні. Радянський партизанський рух і більшовицьке підпілля.
77. Український національний-визвольний рух в роки Другої світової війни. ОУН і УПА.
78. Звільнення України від німецько-фашистських загарбників. Політичні наслідки Другої світової війни та українське питання.
79. Україна після Другої світової війни. Перехід до мирного будівництва.
80. Повоєнний сталінський режим в Україні. Репресії 40-х – 50-х рр.
81. Західноукраїнські землі в повоєнні роки. Операція “Вісла”.
82. Розвиток економіки Радянської України в другій половині 50-х – першій половині 60-х років.
83. Викриття культу особи Сталіна (десталінізація) Лібералізація суспільно-політичного життя на Україні в другій половині 50-х – на початку 60-х років та її суперечливий характер.
84. Наростання кризових явищ в соціально-економічному, політичному і культурному житті Радянської України в другій половині 1960-х – першій половині 80-х років.
85. Національне питання в Радянській Україні в 1960-х першій половині 80-х років. Дисидентський та правозахисний рух.
86. Проголошення курсу на перебудову та його реалізація в Україні.
87. Розпад СРСР. Проголошення незалежності України.
88. Суперечливі процеси в політичному житті України.
89. Соціально-економічний розвиток України в умовах незалежності.
90. Духовне і культурне життя України в умовах державної незалежності.

10. Форми поточного та підсумкового контролю.

Контроль знань студентів здійснюється за 12-бальною шкалою:

Рівні навчальних досягнень	Бали	Характеристика навчальних досягнень здобувача освіти
Відмінно	12	Здобувач системно володіє навчальним матеріалом; самостійно характеризує історичні явища, виявляє особисту позицію щодо них; уміє виокремити проблему і визначити шляхи її розв'язання; самостійно добирає інформацію про минуле, аналізує та узагальнює її, пов'язує конкретну тему з широким історичним контекстом, використовує міжпредметні зв'язки
	11	Здобувач володіє глибокими знаннями, може аргументовано висловлювати власні судження в усній та письмовій формі, співвідносити історичні процеси з періодом на основі наукової періодизації історії; аналізує історичні джерела в їх багатоаспектному та багатоперспективному вимірі
	10	Здобувач використовує набуті знання для вирішення нової навчальної проблеми; виявляє розуміння історичних процесів; робить аргументовані висновки, спираючись на запропоновані історичні джерела; порівнює і систематизує дані історичних джерел, включаючи історичні карти; синхронізує події вітчизняної та всесвітньої історії в межах вивченого історичного періоду
Добре	9	Здобувач оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовуючи їх конкретними фактами; розпізнає історичний факт та його інтерпретацію; дає порівняльну характеристику історичних явищ, самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; синхронізує події у межах курсу, аналізує зміст історичної карти
	8	Здобувач володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією, дає правильне визначення історичних понять та користується ними, аналізує описані історичні факти, порівнює однорідні історичні явища, визначає причинно-наслідкові зв'язки між ними, встановлює синхронність подій у межах періоду з курсу історії України та всесвітньої історії; використовує історичну карту як джерело знань
	7	Здобувач послідовно і логічно відтворює навчальний матеріал теми, виявляє розуміння історичної термінології, характеризує події (причини, наслідки, значення), виокремлює деякі ознаки явищ та процесів;

		самостійно “читає” історичні карти з допомогою їх легенди; самостійно працює з матеріалами підручника, встановлює відповідність подій та явищ
Задовільно	6	Здобувач самостійно відтворює фактичний матеріал теми, розповідає про історичну постать на основі матеріалів підручника, встановлює хронологічну послідовність трьох – чотирьох подій; користується джерелами історичної інформації і за допомогою вчителя використовує для пояснення основного змісту теми
	5	Здобувач з допомогою вчителя відтворює основний зміст навчальної теми, визначає окремі ознаки історичних понять, називає дати подій, що вивчаються; показує на карті історико-географічний об’єкт з використанням легенди карти; розпізнає різноманітні історичні джерела за їх видами (речові, візуальні, етнографічні, текстові тощо)
	4	Здобувач репродуктивно відтворює невелику частину навчального матеріалу теми, з використанням понять та термінів, що подані у тексті підручника, називаючи одну дві основні дати; розпізнає на історичній карті різноманітні історико-географічні об’єкти та використовує карту для локалізації історичного змісту підручника за допомогою вчителя
Незадовільно	3	Здобувач двома – трьома простими реченнями може розповісти про історичну подію чи постать; впізнати її за описом; співвіднести рік зі століттям, століття – з тисячоліттям; може пояснити легенду історичної карти
	2	Здобувач називає декілька подій, дат, історичних постатей або історико-географічних об’єктів; вибирає правильний варіант відповіді на рівні “так – ні”; має загальне уявлення про лічбу часу в історії
	1	Здобувач може повторити тему уроку, назвати одне – два поняття, які вивчалися протягом теми, одну – дві події, персоналії чи історико-географічні об’єкти, що вивчалися протягом теми

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмового матеріалу, виконання практичних, лабораторних робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, складання конспекту рекомендованої літератури, написання і захист реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю (КР, залік) є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу модуля.

Критерії оцінювання відповідей під час аудиторних занять:

Відмінно 12-10 балів - Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.

Дуже добре 9-8 балів - Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна

Добре 7 балів - Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок

Задовільно 6-4 балів - Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих

Незадовільно 3-1 балів - Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно.

Критерії оцінювання самостійної роботи:

Реферат

Оцінка виставляється з урахуванням двох критеріїв: 1) обсяг виконаного реферату; 2) якість написання.

1. Оцінка “відмінно” (12-10 балів)

12 балів – Реферат виконано на актуальну тему з використанням сучасних методів дослідження, логічно-структурна побудова роботи відповідає змісту. В рефераті вірно визначено мету, глибоко досліджується практичний аналіз проблеми. Коректно подаються висновки. Витримано графік виконання реферату, оформлення у відповідності до державних стандартів та вимог. Презентація виконана на високому рівні із використанням сучасних методів. Доповідач вірно відповів на поставлені запитання аудиторії.

11 балів - Реферат виконано на актуальну тему з використанням сучасних методів дослідження, є неточності в логічно-структурній побудові. В рефераті вірно визначено мету, наводиться практичний аналіз проблеми. Є незначні недоліки у формулювання висновків. Витримано графік виконання реферату, оформлення у відповідності до державних стандартів та вимог. Презентація виконана на високому рівні із використанням сучасних методів. Доповідач припустився незначних помилок при відповідях на поставлені запитання аудиторії.

10 балів - ставиться за реферат, який має обсяг 14 або більше друкованих (рукописних) сторінок; проблема, яка в ньому розглядається, викладена повно,

послідовно, логічно; у змісті реферату викладена актуальність, мета, завдання; список використаної наукової літератури нараховує 5-6 джерел, відповідає сучасним правилам оформлення бібліографії.

2. Оцінка “добре” (9-7)

9 балів - ставиться за реферат, який має обсяг 10 сторінок; тема реферату викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує 2-3 джерела, але містить певні помилки.

8 балів ставиться за реферат, який має обсяг 10 сторінок; тема реферату викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує 4 джерела.

7 балів ставиться за реферат, який має обсяг 10 сторінок; тема реферату викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує 5 джерел, відповідає сучасним правилам.

3. Оцінка “задовільно” (6-4)

6 бали - ставиться, коли обсяг реферату є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше двох наукових джерел і є помилки.

5 балів – ставиться, коли обсяг реферату є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше трьох наукових джерел і є помилки.

4 балів - ставиться, коли обсяг реферату є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше чотирьох наукових джерел і є помилки.

3-1 Оцінка “незадовільно” ставиться, якщо тема реферату нерозкрита, у бібліографічному списку менше 2 наукових джерел, і він подається не за сучасними правилами, немає змісту, вступу, висновків.

Творче завдання

12-10 балів - робота студентом виконана в повному обсязі, високий понятійний рівень; глибина, широта, повнота питання, що висвітлюється; осмисленість і усвідомленість затверджених положень теми, яка розкривається студентом; логічність та послідовність під час відповіді; доведення та аналіз теорій, концепцій, вчень, які вивчалися; самостійність мислення; впевненість в правоті своїх суджень; вміння виділяти головне; вміння встановлювати між предметні та внутрішньопредметні зв'язки; вміння робити висновки, показувати перспективу розвитку ідеї або проблеми; стилістично грамотна мова, робота виконана майже на 90-100% від загального обсягу

9-8 балів – робота студентом виконана в повному обсязі, високий понятійний рівень; глибина, широта, повнота питання, що висвітлюється; осмисленість і усвідомленість затверджених положень теми, яка розкривається студентом; логічність та послідовність під час відповіді; доведення та аналіз теорій, концепцій, вчень, які вивчалися; самостійність мислення; впевненість в правоті своїх суджень; вміння виділяти головне; вміння встановлювати між предметні та внутрішньопредметні зв'язки; вміння робити висновки, показувати перспективу розвитку ідеї або проблеми; стилістично грамотна мова, допускаються незначні помилки, робота виконана майже на 80-89% від загального обсягу.

7 балів - робота студентом виконана не в повному обсязі, але доведено та проаналізовано теорії, концепції, вчення, які вивчалися; самостійність мислення; впевненість в правоті своїх суджень, вміння виділяти головне, обсяг виконаних завдань становить від 50% до 59% від загального обсягу.

6-4 балів - робота студентом виконана не в повному обсязі, не описані явища, не виявлено розуміння основних положень завдання. Тема не розкрита, актуальність не доведена, не виділені головні завдання; не зроблені висновки, не показана перспектива розвитку ідеї або проблеми; стилістично неграмотна мова.

3-1 балів - студент не описує явища, не виявляє знання і розуміння основних положень завдання. Тема не розкрита, актуальність не доведена, не виділені головні завдання; не зроблені висновки, не показана перспектива розвитку ідеї або проблеми; стилістично неграмотна мова.

Мультимедійна презентація

12-10 балів: всі частини презентації пов'язані з метою і предметом дослідження; результати дослідження узагальнюються з метою формулювання важливих і значущих висновків за темою дослідження, презентація має в основі ключові положення, які повністю розкривають тему дослідження, презентація надає інформацію в логічній послідовності, презентація завершується, змушуючи замислитись над ідеєю і темою дослідження.

9-7 балів: всі частини презентації містять важливі твердження за темою дослідження, результати дослідження узагальнюються з метою формулювання висновків за темою дослідження, презентація має в основі декілька ключових положень, які не повністю розкривають тему дослідження, презентація починається із вступу, надає інформацію в певному порядку і завершується викладенням важливих моментів дослідження.

6-4 балів: основні частини презентації містять важливі твердження за темою дослідження, але деякі фрагменти не мають відношення до теми, деякі висновки є нелогічними і необґрунтованими, презентація має в основі декілька ключових положень, однак вони перевантажені інформацією або позбавлені інформації, презентація має вступ і висновки, однак вони не спонукають замислитись над темою дослідження. послідовність надання інформації не сприяє повністю розкрити тему дослідження.

3-1 балів: презентація має тему, однак багато її частин не має відношення до теми дослідження, висновки практично відсутні або є нелогічними, в презентації не визначені ключові положення, презентація не містить вступу і висновків. побудова презентації не дає чіткого уявлення про тему дослідження.

11. Методи навчання

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, спостереження над усним мовленням, спостереження над мовним матеріалом, порівняльний аналіз; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки та ін.).

12. Рекомендована література

Базова

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник, 7-е видання, стереотипне. Київ: ВЦ "Академія", 2018. 717 с.
2. Бушин М. І., Гуржій О. І. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Черкаси: ЧДТУ, 2016. 644 с.
3. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2019. 656 с.
4. Іваненко В.В., Кривчик Г.Г. Історія і культура України: електрон. підручник для студ. природнич. і техн. спец. Дніпро: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. 206 с.
5. Павлова О., Мельничук Т. Історія Української культури: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 340 с.
6. Рижева Н. О., Козирев О. С., Козирева М. Е., Василевич Ю. В. Історія України : навч.-метод. посіб. для студ. неіст. спец. вищ. закл. Освіти. Миколаїв. нац. ун-т ім. В.О. Сухомлинського. Іліон, 2014. 534 с.
7. Танцюра В. І., Куліш С. М., Пересада О. О. Історія України: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 492 с.

Допоміжна

8. Вортман Д., Гордієнко Я., Майоров М. TERRA UCRAINICA. Історичний атлас України і сусідніх земель. Від кімерійців до сьогодення. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 224 с.
9. Горбенко К.В., Смирнов О.І., Кузовков В.В. Історія Степового Побужжя: Від найдавніших часів до XIII століття : навчальний посібник. 2-е вид., перероблене та доповнене. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2021. 190 с.
10. Гузенко Ю. І. Історія України (давня та середньовічна). Частина 1 : навчальний посібник. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2019. 278 с.
11. Крижановська Н. Є., Нефьодов Д. В. Історія української культури: навчально-методичний посібник. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 200 с.
12. Нефьодов Д. В. Новітня історія України: Навчальний посібник для дистанційного навчання. Миколаїв: Іліон, 2021.
13. Палій О. А. Короткий курс історії України. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
14. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 496 с.
15. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій ; НАН України, Ін-т археол. Київ : Альтернативи, 1998.

13. Інформаційні ресурси

1. <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/> - Інституційний депозитарій МНУ імені В.О. Сухомлинського.
2. <http://www.niklib.com/> - Центральна міська бібліотека імені М.Л. Кропивницького.
3. <http://history.org.ua/uk> - Інститут історії України НАН України
4. <https://uahistory.co/> - History | Твоя електронна бібліотека